ناگفته‌هایی از اجرایی‌شدن قطعنامه۵۹۸

کتاب «دیپلماسی ایران و قطعنامه۵۹۸» نوشته ایرج همتی و داود صفایی فسخودی به مطالعه رفتار دیپلماسی ایران در روند حل‌وفصل دیپلماتیک جنگ در چارچوب قطعنامه۵۹۸ می‌پردازد. بخشی از منابع کتاب را اسناد دیپلماتیکی که برای نخستین‌بار مورد استفاده قرار می‌گیرد و مصاحبه‌های اختصاصی نویسندگان با آقای هاشمی‌رفسنجانی در جایگاه بازیگر اصلی صحنه سیاسی و نظامی جنگ، محسن رضایی در مقام فرمانده وقت سپاه پاسداران، محمدجواد ظریف که در بیشتر سال‌های جنگ عملا شخص دوم هیات نمایندگی ایران در سازمان‌ملل بود و عباس ملکی در سمت مسوول ثبت مذاکرات قطعنامه۵۹۸ تشکیل می‌دهد. تمرکز کتاب بر عملکرد دیپلماسی ایران در دومحور اصلی است: اول، در برخورد با قطعنامه۵۹۸ (قبل، حین و بعد از تصویب تا پذیرش آن) و دوم، اجرای بند ۶ قطعنامه۵۹۸ در مورد مسوولیت جنگ و شناسایی‌متجاوز.

اولویت یا امتناع دیپلماسی؟

اولین نکته‌ای که در مقام مطالعه داده‌های تصمیم‌گیری در حوزه جنگ و سیاست خارجی استنباط می‌شود این است که در بیشتر سال‌های جنگ احتمالا درک چندان روشنی از ماهیت امر دیپلماسی و قاعده بازی متفاوت آن با امر جنگ وجود نداشت. درست است که ایران دارای اراده جدی برای خاتمه‌دادن به جنگ بود اما اگر سوال می‌شد که این اراده با چه استراتژی یا چه ابزاری پیش برده خواهد شد، قاعدتا گفته می‌شد با تداوم‌بخشیدن به جنگ تا رسیدن به مرحله‌ای ایده‌آل (دستیابی به یک پیروزی نظامی موثر) که ابزارهای دیپلماسی برای تحقق «صلح شرافتمندانه» به‌کار گرفته شود. این همان استدلال اصلی کتاب مبنی بر تعلیق ابزارهای دیپلماسی است. باید به‌خاطر داشت که از مفهوم «اراده» فقط «نیت» برداشت نمی‌شود، این مفهوم عموما به معنای نوعی «رفتار» صریح و قابل مطالعه عینی است. آنچه عینی است همین تعلیق دیپلماسی تا رسیدن به مرحله‌ای ایده‌آل از نقطه‌نظر تحولات نظامی صحنه جنگ است. نکته دیگر این است که یک راه‌حل دیپلماتیک هیچ‌گاه تمام پیروزی را نصیب یکی از طرفین نمی‌کند. برخلاف آنچه امروز در ایران در مورد مذاکرات هسته‌ای از بازی «برد-برد» سخن گفته می‌شود، در این کتاب نشان داده شده در شرایط جنگ، عموما به مذاکره و دیپلماسی به‌عنوان شیوه‌ای با نتایج احتمالی در توزیع «برد» نگریسته نمی‌شد.

از روایت تا واقعیت

معمولا تصویری که از عملکرد دیپلماسی کشور در فرآیند تصویب قطعنامه۵۹۸ ارایه می‌شود نمایانگر تلاش‌های حساب‌شده دیپلمات‌های ایرانی است که با درک اهمیت فرآیندهای موجود در صحنه سیاست جهانی و فشارها و تهدیدات در حال شکل‌گیری به تاثیرگذاری سلبی و ایجابی بر مفاد قطعنامه۵۹۸ پرداخته‌اند. اما دلایل و شواهدی که در این کتاب ارایه شده، چندان تایید‌کننده این روایت نیست.

در آوریل ۱۹۸۷ یعنی حدود سه‌ماه پیش از تصویب متن نهایی قطعنامه۵۹۸، بنا بر پیشنهاد دبیرکل سازمان‌ملل و برای خاتمه‌دادن به بی‌اعتمادی ایران به شورای امنیت، موضوع تحقیق راجع‌به مسوولیت آغاز منازعه در پیش‌نویس قطعنامه گنجانده شد. هم این پیش‌نویس و هم مذاکرات رایزن‌های پنج عضو دایم شورای امنیت در مورد قطعنامه جدید، محرمانه بود. متن پیش‌نویس بعدها در بخش «اسناد ضمیمه» کتاب کامرون هیوم با عنوان سازمان‌ملل‌متحد، ایران و عراق در سال ۱۹۹۴ منتشر شد.

نکات اصلی متن

پیش‌نویس آوریل، بعدها با بازنگری و تغییراتی در متن نهایی قطعنامه۵۹۸ گنجانده شد ولی مهم‌ترین تغییر در ماده ۶ پیش‌نویس صورت گرفت که به دبیرکل، مسوولیت داده می‌شد که با مشورت ایران و عراق هیات بی‌طرفی را برای تحقیق در مورد مسوولیت منازعه نه مسوولیت آغاز منازعه تشکیل دهد. این تغییر تلویحا به این مفهوم بود که شورای امنیت از تعهد احتمالی خود طبق خواست دبیرکل برای تامین بخشی از نظرات ایران فاصله گرفته و حالا درصدد بود که مسوولیت جنگ را متوجه هر دو طرف آن کند. طی چند ماهی که مذاکرات رایزن‌های پنج عضو دایم جریان داشت، مهم‌ترین دستور کار دیپلماسی ایران، جلوگیری از تصویب قطعنامه در شرف صدور یا تعدیل جنبه‌های آمرانه آن براساس مقررات فصل هفتم منشور ملل‌متحد بود. تلاش برای دستیابی به این هدف سلبی به غفلتی اساسی از ضرورت تاثیرگذاری بر جنبه‌های ایجابی قطعنامه که از جمله به تحقیق بی‌طرفانه درباره مسوولیت آغاز جنگ مربوط می‌شد، انجامید و در نهایت بند ۶ قطعنامه۵۹۸، هدف تشکیل هیات تحقیق را بررسی بی‌طرفانه درباره مسوولیت جنگ تعیین کرد که کاملا مفهومی دوپهلو بود و منظور از آن، تقسیم مسوولیت میان هر دو طرف درگیر (عراق به‌عنوان آغازکننده جنگ و ایران به‌عنوان ادامه‌دهنده آن) شناخته می‌شد. ظریف درباره هدف نهایی ایران از تعدیل قطعنامه ضمن تاکید بر عدم اطلاع نمایندگی از ماهیت دقیق تصمیمات اخذشده، می‌گوید:

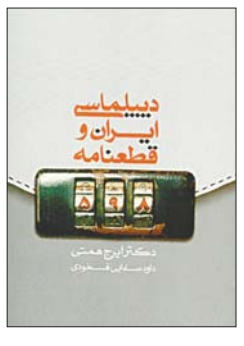

اتفاقا بحثی که همیشه میان من و آقای رجایی (سعید رجایی خراسانی) بود همین بود که من می‌گفتم ما موظف [به انجام خواسته تهران] هستیم و می‌گفتم ما همه‌چیز را نمی‌دانیم و تهران همه‌چیز را می‌داند و ما نمی‌توانیم اجتهاد کنیم. تهران به ما گفته بود که قطعنامه را تعدیل، کنید. اما من برداشتم این بود که منظور از این تعدیل بازی است نه پذیرش. کمااینکه همین‌طور هم بود. بعد از اینکه قطعنامه تصویب شد، من برداشتم این بود که تهران نمی‌خواهد حالا که پنج‌عضو دایم دارند با هم کار می‌کنند و حالا که قطعنامه قرار است تحت فصل هفت صادر شود، قطعنامه‌ای صادر شود که خیلی دندان تیزی داشته باشد و ما را در موضع سختی بگذارد. ما که بیشتر از آقای [محمدجواد] لاریجانی طرفدار مذاکره نداشتیم، اما همین آقای لاریجانی در دور سوم و چهارم مذاکرات ما در نیویورک قبل از پذیرش قطعنامه، وقتی در مصاحبه مطبوعاتی راجع‌به عقب‌نشینی از او پرسیدند گفت عراق بیاید که سرزمین بیشتری از دست ندهد و راجع‌به عقب‌نشینی لازم نیست صحبت بکنیم. فکر می‌کنم زمان طرح این موضوع هفت یا هشت‌ماه بعد از صدور قطعنامه۵۹۸ است. من خیلی از این حرف آقا جواد ناراحت شدم؛ چون دو هفته بعد ما فاو را از دست دادیم. من همیشه توی سیاست خیلی اعتقادی به حرکت غیرمتواضعانه ندارم. فکر می‌کنم آدم آخرش جواب می‌گیرد. بن‌بست تصمیم‌گیری در لحظات خطیر جنگ از اواخر سال ۱۳۶۶ زمانی که فرآیند مذاکرات بدون تحول مناسبی یا دورنمای مطمئنی از حل‌وفصل قطعی و عادلانه جنگ ادامه می‌یافت روند رویدادهای صحنه جنگ به‌شکل خطرناکی در حال معکوس‌شدن بود. دکوییار، دبیرکل سازمان‌ملل در خاطراتش به دریافت اطلاعاتی درباره جنگ از سوی دولت آمریکا اشاره می‌کند که نشان می‌داد «تنها احتمالا پس از ماه‌ها ناکامی [در مذاکرات] زمان می‌تواند به یک آتش‌بس منجر شود». این اطلاعات نه یک پیش‌بینی بی‌طرفانه از تحول اوضاع جنگ بلکه در اصل از تاثیرات عملی استراتژی آمریکا حکایت می‌کرد که «جنگ باید بیش از هر زمانی برای ایرانی‌ها رنج‌آور شود.» همچنین به‌گفته محمدجواد ظریف در همان حال که ایران به بازی با قطعنامه برای خرید زمان ادامه می‌داد، سفیر آلمان در سازمان‌ملل پیام مهمی را به وی انتقال داد. ظریف می‌گوید: من این را هیچ‌وقت یادم نمی‌رود که در ژانویه [۱۹۸۸] یا دی ۶۶، همین آقای مایکل اشتاینر من را صدا کرد و گفت من یک نکته‌ای را به تو بگویم و آن این است که شما الان دست بالا را دارید، ولی امسال سال شکست شما در جنگ است. قبل از اینکه شکست بخورید، قطعنامه را بپذیرید. هیچ‌وقت این از ذهنم بیرون نمی‌رود. من هم این موضوع را گزارش دادم. اینکه حالا این گزارش به تهران منعکس شده باشد یا نشده باشد، مطمئن نیستم ولی فکر می‌کنم که گزارش دادم، چون هنوز بعد از این همه سال چند چیز توی ذهن من مانده؛ یکی این حرف است... در اواخر آذر و اوایل دی ۱۳۶۶ مذاکرات مهمی میان فرماندهان سپاه با آقای هاشمی‌رفسنجانی صورت گرفت که از سخت‌شدن اوضاع جنگ، کاهش شدید تعداد گردان‌های در استعداد لشکرهای سپاه، کمبود کادر اداره‌کننده یگان‌های عملیاتی حتی در صورت اعزام نیروهای مردمی جدید، عدم جایگزینی امکانات منهدم‌شده یگان‌ها با امکانات جدید و نظایر آنها حکایت می‌کرد. در این زمان قوای ایران در تدارک حملاتی در جبهه‌های شمال‌غرب برای کاستن از تمرکز نیروهای عراقی در جنوب و انجام عملیات دیگری در فاو بود که گزارش‌های دریافتی از تلاش‌های تازه عراق برای بازپس‌گیری آن خبر می‌داد.

ادامه در صفحه ۶

کیهان

رئیس‌جمهور: باید جایگزینی برای فرهنگ غرب ارائه کنیم تا بتوانیم به نیازهای جامعه پاسخ دهیم

علامه فضل‌الله خواستار تشکیل کمیته تحقیق برای رسیدگی به فاجعه تونل «منا» شد

وزیر امور خارجه پس از بازگشت به تهران اعلام کرد:
موافقت ایران و عراق در مذاکرات ژنو با اجرای قطعنامه ۵۹۸

دکتر ولایتی: در مذاکرات اخیر، طرفهای ایرانی و عراقی با ملایمت بیشتری نسبت به گذشته گفتگوهای خود را انجام دادند.

دلیل ملایمت موجود در مذاکرات اخیر ایران و عراق، تبادل پیام بین رؤسای جمهوری دو کشور و گفتگوهای مستقیم غیرمستقیم در فاصله ۱۵ ماه گذشته بود.

آماده‌سازی اراضی شمال برای اسکان موقت زلزله‌زدگان

جزئیات کامل نحوه انتخاب رشته ۲۰۰ هزار شرکت‌کننده مرحله دوم کنکور سراسری

تاریخ برگزاری آزمون سراسری دانشگاه آزاد اسلامی اعلام شد

کره‌شمالی مرز خودرا با کره‌جنوبی می‌گشاید

نحوه افزایش تولید کالا، راه‌اندازی و ایجاد کارخانجات جدید اعلام شد

زاویه

حسن کامران در گفت‌وگو با «شرق»:

«هیات نظارت»، محور رسیدگی به جرایم مطبوعاتی است

• حسن کامران که در دوره اصلاحات نیز سابقه عضویت در هیات نظارت بر مطبوعات را داشت، روز سه‌شنبه با رای نمایندگان مجلس جانشین علی مطهری در این هیات شد. کامران به‌عنوان نماینده مورد حمایت طیف معتدل مجلس در این انتخابات توانست حمید رسایی را که مورد حمایت تندروها بود پشت سر بگذارد.

◄ درباره نوع رویکرد خود نسبت به فعالیت‌های مطبوعاتی کشور توضیح دهید.

ما در موضوع مطبوعات ملاکمان قانون مطبوعات خواهد بود. در این قانون، هم تکلیف صاحب نشریه و هم تکلیف صاحب قلم مشخص شده و دیدگاه کلی من این است که مجموعه کارکنان یک نشریه باید حفظ شوند؛ یعنی اگر خدای‌نخواسته کسی مرتکب تخلف شد، نباید کل مجموعه و کارکنان آن آسیب ببینند. یک‌مساله دیگر هم که مورد تاکید من است، توسعه مطبوعات در مناطق محروم است.

◄ گاهی دیده شده که برخی افراد و گروه‌ها، نشریات مستقل را متهم به عناوینی خاص می‌کنند. در این‌باره چه نظری دارید؟

من به‌طور کلی معتقدم که هر نشریه‌ای تخلف کرد ابتدا باید به او تذکر داد و او را توجیه کرد و اگر بعد از توجیه باز هم تخلف تکرار شد باید از مجازات‌هایی مانند توقیف به‌عنوان آخرین مجازات استفاده شود. قانون مطبوعات هم موارد را مشخص کرده و در هر مرحله‌ای باید ابتدا تذکر داد.

◄ یک اختلاف‌نظر قدیمی هم بین قوه‌قضاییه و هیات نظارت بر مطبوعات وجود دارد و آقای مطهری معتقد بود که قوه قضاییه نباید قبل از اعلام نظر هیات نظارت، با نشریات برخورد کند، نظر شما در این‌باره چیست؟

طبق قانون مطبوعات، رسیدگی قوه قضاییه به جرایم مطبوعاتی هم باید با حضور هیات‌منصفه انجام شود و اما درباره موضوعی که شما می‌گویید، همیشه اختلاف بوده ولی اصول کار این است که هیات نظارت موارد را به قوه‌قضاییه ارجاع دهد. مگر در مواردی که مدعی‌العموم تشخیص دهد که در یک مورد خاص وارد شود و باید دید که بینه‌های او چیست. اینکه مدعی‌العموم می‌تواند به همه موضوعات ورود کند، مختص مطبوعات نیست و شامل همه موارد می‌شود اما باید استدلال مدعی‌العموم برای ورود به موضوع کافی باشد، چون درباره جرایم مطبوعاتی اصل بر محوریت هیات نظارت است.

روزنه

محمدحسن آصفری در گفت‌وگو با «شرق»:

روحانی «بان‌کی‌مون» را استیضاح کند

دبیر کمیسیون امنیت ملی مجلس اخیرا خواستار طرح استیضاح دبیرکل «سازمان‌ملل» توسط روحانی در «سازمان»ملل شده و معتقد است «بان‌کی‌مون». باید از سمت خود برکنار شود. گفت‌وگوی «شرق» با محمدحسن آصفری درباره مواضع اخیرش را در زیر می‌خوانید:

◄ شما نسبت به حرف‌های بان‌کی‌مون، موضع‌گیری کرده بودید. در این‌باره کمی توضیح می‌دهید؟

آقای «بان‌کی‌مون» اخیرا درباره موضوع حقوق‌بشر در ایران موضع‌گیری و موضوعاتی را بیان کرده که واقعا دخالت در امور داخلی کشور ما محسوب می‌شود. اگر دبیرکل «سازمان‌ملل» راست می‌گوید، چرا وقتی در آمریکا یک‌نفر را به جرم رنگین‌پوست‌بودن از بین بردند موضع‌گیری نکرد؟ چرا نسبت به افرادی که در زندان‌های عربستان سعودی به‌سر می‌برند، موضع‌گیری نمی‌کند؟

◄ البته «بان‌کی‌مون» درباره خبرنگار بازداشتی «واشنگتن‌پست» و برخی روزنامه‌نگاران ایرانی صحبت کرده بود.

آن مورد هم امنیتی بوده. من نمی‌خواهم بحث جاسوسی را مطرح کنم ولی وقتی کسی به جرم امنیتی بازداشت شده و می‌گویند او را آزاد کنید، این می‌شود دخالت در امور داخلی ما. اینها می‌دانند مساله آن فرد امنیتی و به وکیلش هم اعلام شده است.

◄ درخواست استیضاح دبیرکل «سازمان‌ملل» را مطرح کردید؟ آیا سازوکاری برای آن وجود دارد؟

نه چنین سازوکاری وجود ندارد. من گفتم نه‌فقط برای این موضوع بلکه به‌خاطر جنایاتی که این روزها در عراق، سوریه، میانمار، فلسطین و کشورهای مختلف رخ می‌دهد و آقای «بان‌کی‌مون» هیچ واکنشی نشان نمی‌دهد و صرفا سیاست‌های آمریکایی‌ها را دنبال می‌کند، باید مورد استیضاح قرار گیرد. نظر من این بود که آقای روحانی باید این موضع را در «سازمان‌ملل» اتخاذ کند. همین که آقای رییس‌جمهور در سخنرانی خود در «سازمان‌ملل» این سوالات را مطرح کند و بگوید چرا این رفتارها صورت می‌گیرد، نوعی «استیضاح نمادین» است.

◄ این می‌شود انتقاد، اما استیضاح بار حقوقی دارد.
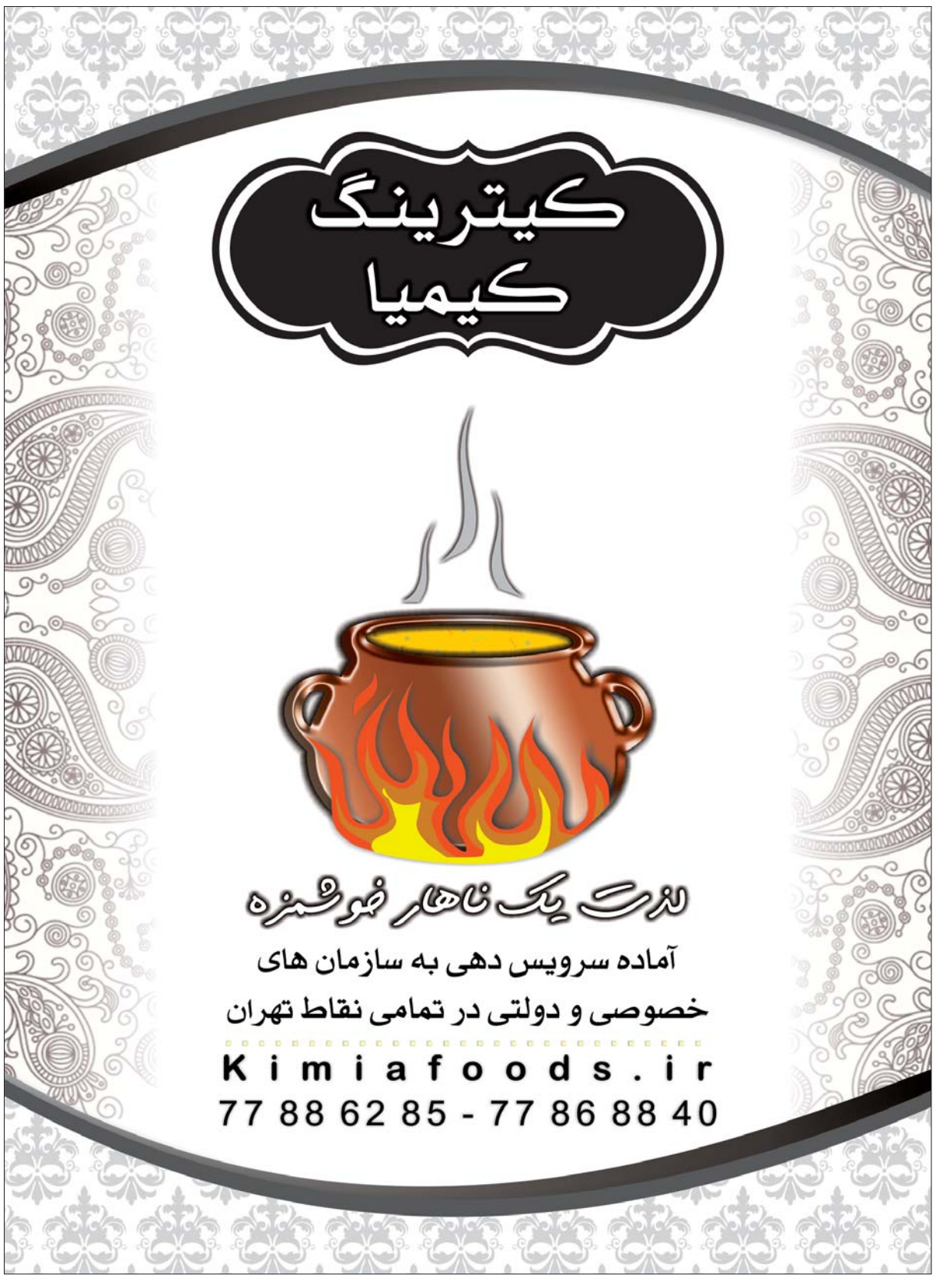
شما به ادامه سخنان من در آن سخنرانی توجه نکردید و فقط همین یک جمله را مورد توجه قرار می‌دهید. کشورهای عضو باید بیانیه‌ای صادر کنند و به خاطر این مواضعی که عرض کردم، آقای «بان‌کی‌مون» را استیضاح کنند. الان هم روی این حرف خودم هستم.